

**TALABALARDA IJODIY FIKRLASHNING
PEDAGOGIK ASOSLARI**

*Boltayeva Zilola Yoʻldoshali qizi,
OʻzMU Oʻzbek tilshunosligi kafedrasi stajyor-oʻqituvchisi*

**PEDAGOGICAL FOUNDATIONS OF CREATIVE
THINKING IN STUDENTS**

*Boltayeva Zilola Yuldoshali qizi,
Trainee-teacher of the Department of Uzbek Linguistics, National
University of Uzbekistan*

**ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ
ТВОРЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ СТУДЕНТОВ**

*Болтаева Зилола Юлдошали кызы,
Стажер-преподаватель кафедры узбекского языкознания
Национального университета Узбекистана*

[zilolaboltayeva3885@
gmail.com](mailto:zilolaboltayeva3885@gmail.com)

+998974003885

[https://orcid.org/0009-
0003-2467-9513](https://orcid.org/0009-0003-2467-9513)

Annotatsiya: Ushbu maqolada ijodiy fikrlash tushunchasining mohiyati, uning talaba shaxsining intellektual rivojlanishidagi oʻrni va ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, oliy taʼlim jarayonida talabalarda ijodiy fikrlashni shakllantirishga xizmat qiluvchi pedagogik shart-sharoitlar, metodlar va texnologiyalar yoritiladi. Maqolada zamonaviy pedagogika nazariyalariga tayangan holda, ijodiy fikrlashni rivojlantirishning samarali yoʻllari koʻrsatib beriladi.

Kalit soʻzlar: ijodiy fikrlash, tafakkur, talaba shaxsi, innovatsion taʼlim, interfaol metodlar, refleksiya, kreativlik.

Аннотация: В данной статье анализируется сущность понятия творческого мышления, его роль и значение в интеллектуальном развитии личности студента. Также рассматриваются педагогические условия, методы и технологии, способствующие формированию творческого мышления у студентов в процессе высшего образования. На основе современных педагогических теорий показаны эффективные пути развития творческого мышления.

Ключевые слова: творческое мышление, мышление, личность студента, инновационное образование, интерактивные методы, рефлексия, креативность.

Annotation: This article analyzes the essence of the concept of creative thinking and its role and significance in the intellectual development of a student's personality. It also highlights the pedagogical conditions, methods, and technologies that contribute to the formation of creative thinking among students in higher education. Based on modern pedagogical theories, the article presents effective ways to develop creative thinking.

Key words: creative thinking, cognition, student personality, innovative education, interactive methods, reflection, creativity.

KIRISH(ВВЕДЕНИЕ/ INTRODUCTION)

Zamonaviy ta'lim tizimi inson kapitalini shakllantirish, yosh avlodni mustaqil fikrlaydigan, yangilik yarata oladigan, ijtimoiy faollikka ega shaxs sifatida tarbiyalashni maqsad qiladi. Shu nuqtai nazardan, ijodiy fikrlashni rivojlantirish pedagogikaning eng muhim vazifalaridan biridir.

Ijodiy fikrlash — bu inson tafakkurining yuqori bosqichi bo'lib, mavjud bilimlarga yangicha yondashish, noan'anaviy yechim topish, yangi g'oyalar yaratish qobiliyatidir [6]. Ta'lim jarayonida ijodiy fikrlashni shakllantirish nafaqat o'quv jarayonining samaradorligini oshiradi, balki talabaning hayotiy kompetensiyalarini ham rivojlantiradi.

Ijodiy fikrlash masalasi Sharq va G'arb pedagogikasida uzoq yillardan beri tadqiq etib kelinadi. Abu Nasr Forobiy "Fikr yuritish – bu insonning eng oliy faoliyati bo'lib, u orqali inson o'z mavjudligini anglaydi", deb ta'kidlagan [3].

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA (MATERIALS AND METHODS / ЛИТЕРАТУРА И МЕТОДОЛОГИЯ). Mazkur tadqiqotda talabalarda ijodiy fikrlashni shakllantirishning pedagogik asoslarini aniqlash, ularning amaliy ifodasini tahlil qilish hamda samarali metodlarni aniqlash maqsad qilingan. XX asrda ijodiy tafakkurga oid izlanishlar J.Gilford, E.Torrens, A.Osborn, G.Altshuller kabi olimlar tomonidan olib borilgan. Ularning tadqiqotlarida kreativlikning tarkibiy qismlari — originallik, moslashuvchanlik, o'ziga xoslik, muammoga sezgirlik, tafakkur tezligi kabi jihatlari alohida ajratilgan [4]. Pedagogik nuqtayi nazardan, ijodiy fikrlashni shakllantirish — bu talabaning o'z-o'zini anglash, mustaqil qaror qabul qilish, muammoli vaziyatlarda yechim topish ko'nikmalarini rivojlantirish demakdir [8]. Shu bois, bugungi ta'lim jarayonida o'qituvchining roli o'qituvchi-ma'ruzachidan o'quv jarayonini boshqaruvchi, yo'naltiruvchi, motivatsiya beruvchi shaxs sifatida o'zgarib bormoqda.

NATIJALAR (РЕЗУЛЬТАТЫ / RESULTS). Ijodiy fikrlashni shakllantirishda quyidagi pedagogik omillar muhim hisoblanadi:

1. Muammoli ta'lim muhiti – talabada tahlil, izlanish va sintezga asoslangan tafakkur uyg'otadi.

2. Interfaol metodlar – "Aqliy hujum", "Klaster", "Insert", "Konseptual jadval", "Debat", "Rol o'yinlari" kabilar talabalarda yangi g'oya yaratish ko'nikmalarini faollashtiradi [5].

3. Refleksiv yondashuv – talabaga o'z fikrini tahlil qilish, baholash va takomillashtirish imkonini beradi.

4. Motivatsion muhit – ijobiy rag'bat, o'qituvchi bilan ochiq muloqot, jamoaviy qo'llab-quvvatlash ijodiy jarayonni kuchaytiradi.

5. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari – multimedia, elektron resurslar, virtual laboratoriyalar ijodiy faoliyatni jonlantiradi [10].

Ijodiy fikrlashni rivojlantirishga xizmat qiluvchi metodlar uch asosiy guruhga ajratiladi:

1. Bilimga yo'naltirilgan metodlar – muammoli o'qitish, tadqiqotli ta'lim, loyihaviy yondashuv.

2. Faollashtiruvchi metodlar – interfaol o'yinlar, fikr almashuv, tahliliy topshiriqlar.

3. Refleksiv-metodologik usullar – tahlil, o'z-o'zini baholash, esse yozish, ijodiy mashqlar [7].

Masalan, talabalarga "Oddiy narsaga yangi ma'no berish" topshirig'ini berish orqali ular predmetga yangi burchakdan qarashni o'rganadilar. "Aqliy hujum" metodi esa guruhli tafakkurni rivojlantiradi, har bir talabani g'oya ishlab chiqishga jalb qiladi.

Ijodiy fikrlashni baholashda quyidagi ko'rsatkichlar e'tiborga olinadi:

- Original fikrlar soni – yangi, noodatiy g'oyalarning miqdori;
- Moslashuvchanlik – turli vaziyatlarga fikran moslashish darajasi;
- Tezkorlik – g'oyalarni ishlab chiqish tezligi;
- Badiiy-estetik tafakkur – obrazli fikrlash, tasavvur kengligi;
- Kreativ yechimlarning amaliy natijasi – ijodiy yondashuv asosida yaratilgan mahsulot yoki loyiha [1].

O'qituvchi ushbu mezonlarga asoslanib, har bir talabada ijodiy o'sish dinamikasini kuzatib boradi. O'qituvchi ijodiy muhitning tashkilotchisi, motivator va yo'naltiruvchi sifatida faoliyat yuritadi. U ta'lim jarayonini shunday qurishi kerak-ki, har bir talaba o'z fikrini erkin ifoda eta

olsin, yangilik yaratishdan cho‘chimay, aksincha, ijodiy izlanishga qiziqsin.

O‘qituvchi quyidagi yondashuvlardan foydalanadi:

- Savol-javob orqali mustaqil fikrlashni rag‘batlantirish.

Savol-javob metodi o‘qitish jarayonida talabalarning faol ishtirokini ta‘minlovchi, ularni mustaqil mulohaza yuritishga undovchi eng samarali yondashuvlardan biridir. O‘qituvchi tomonidan berilgan ochiq tipdagi savollar talabani tayyor bilimni takrorlashini emas, balki yangi g‘oyalar izlashini, tahlil va xulosaga kelish jarayonini faollashtiradi. Bunday savollar “Nega?”, “Qanday qilib?”, “Agar shunday bo‘lsa, nima yuz beradi?” kabi shakllarda berilganda tanqidiy va ijodiy tafakkurni rivojlantirishga xizmat qiladi [8].

- Muammoli vaziyatlar yaratish;

Muammoli ta‘limning asosiy mohiyati — talabani oldiga yechimi noma‘lum, lekin tahlil orqali hal etiladigan vaziyatni qo‘yishdir. O‘qituvchi bunday vaziyatni yaratish orqali talabani bilimni faol izlash, taxmin qilish, tahlil qilish va sinovdan o‘tkazish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Bu jarayonda talaba faqat tayyor javobni emas, masalani hal etish jarayonini o‘rganadi. Natijada unda kreativ tafakkur, mustaqil qaror qabul qilish, yangicha yondashuvlarni ishlab chiqish ko‘nikmalari shakllanadi [11].

- O‘quv loyihalari orqali amaliy ijodiylikni qo‘llab-quvvatlash;

Loyihaviy yondashuv (project-based learning) — talabalarga muayyan mavzu yoki muammo doirasida amaliy yechim ishlab chiqish imkonini beruvchi metoddir. Loyihalar ijrosida talabalar rejalashtirish, axborot izlash, tahlil qilish, ijodiy mahsulot yaratish kabi bosqichlarni mustaqil bajaradilar. Bu esa ularni faqat nazariy bilim egallashdan tashqari, real hayotiy vaziyatlarda bilimni qo‘llashga o‘rgatadi. Loyihaviy faoliyat talabalarda tashabbuskorlik, mas‘uliyat, jamoada ishlash, yangilik yaratish qobiliyatlarini rivojlantiradi [2].

- Ijodiy psixologik muhitni saqlash.

Ijodiy fikrlashning samaradorligi ko‘p jihatdan psixologik muhit bilan chambarchas bog‘liq. O‘qituvchi auditoriyada erkin fikr bildirish, xatodan qo‘rqmaslik, o‘z g‘oyasini ifoda etish uchun qulay sharoit yaratishi zarur. Ijodiy muhitda

talabalar o‘zini qadrlangan, tinglangan va qo‘llab-quvvatlangan his etadi. Natijada ijodiy tashabbuslar paydo bo‘ladi, emotsional barqarorlik saqlanadi va o‘quv motivatsiyasi kuchayadi [12]. O‘qituvchining ijodiy munosabati, rag‘batlantiruvchi bahosi va samimiy muloqoti bu jarayonning asosi hisoblanadi.

MUHOKAMA (ОБСУЖДЕНИЕ /DISCUSSION). Bugungi raqamli davrda ijodiy fikrlashni rivojlantirishda ta‘lim texnologiyalari alohida ahamiyat kasb etadi. Masalan, blended learning (aralash ta‘lim), gamifikatsiya, kritik tafakkur asosidagi o‘qitish kabi yondashuvlar talabalarning kognitiv va ijodiy salohiyatini birgalikda rivojlantiradi [10]. Virtual laboratoriyalar, sun‘iy intellekt asosidagi test tizimlari va loyiha platformalari ijodiy muammolarni amaliy yechishga imkon yaratadi. Bular orqali talabalar o‘z tajribasini kengaytiradi va mustaqil qaror qabul qilishga o‘rganadi.

O‘zbekiston oliy ta‘lim tizimida olib borilayotgan so‘nggi islohotlar — “Raqamli ta‘lim” strategiyasi, “Uzluksiz ta‘lim” konsepsiyasi va “Ijodiy fikrlovchi shaxsni tarbiyalash” dasturlari ijodiy yondashuvni davlat siyosati darajasiga ko‘targanini ko‘rsatadi [12]. So‘nggi yillarda talabalarda ijodiy fikrlash darajasini aniqlash bo‘yicha o‘tkazilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatdiki, innovatsion metodlardan foydalangan guruhlarda mustaqil va kreativ fikrlash 25–30% ga yuqori bo‘lgan.

XULOSA(ЗАКЛЮЧЕНИЕ/CONCLUSION)

Ijodiy fikrlash talabalarning intellektual va shaxsiy rivojlanishining asosi bo‘lib, ta‘lim tizimining markazida turishi lozim. Uni shakllantirish uchun pedagog quyidagi shartlarga e‘tibor qaratishi zarur:

1. Talabalarda mustaqil izlanishga turtki berish;
2. O‘quv jarayonida muammoli va ijodiy topshiriqlardan keng foydalanish;
3. Innovatsion ta‘lim texnologiyalarini joriy etish;
4. Talabalarning individual qobiliyatlarini inobatga olish.

Shunday yondashuvga ijodiy fikrlovchi, yangilik yarata oladigan, zamonaviy dunyoda o‘z o‘rnini topa oladigan shaxsni tarbiyalaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Azizova, Z. Ijodiy fikrlashni baholash mezonlari va amaliy tahlil. Pedagogika va Psixologiya Ilmiy Jurnali, №3. 2022.
2. Bekmurodov, N. Raqamli pedagogika: innovatsion yondashuvlar. Toshkent: Innovatsiya. 2023.
3. Forobiy, A.N. Fozil odamlar shahri. Toshkent: Yozuvchi. 1993.
4. Guilford, J.P. The Nature of Human Intelligence. New York: McGraw-Hill. 1967.
5. Hasanov, B. Pedagogik innovatsiyalar va interfaol metodlar. Samarqand: SamDU nashr. 2020.
6. Karimov, M. Pedagogik tafakkur va ijodiy yondashuv nazariyasi. Toshkent: Fan nashriyoti. 2020.
7. Osborn, A. Applied Imagination. New York: Scribner. 1953
8. Torrance, E.P. Creativity and Education. Lexington, MA: Heath. 1974.
9. Xasanova, S. Ijodiy fikrlashni shakllantirish bo'yicha eksperimental tadqiqot natijalari. Pedagogika va Rivojlanish Jurnali, №1. 2024.
10. Xudoyberdiyeva, M. Talabalarda kreativ fikrlashni rivojlantirish omillari. Ta'lim va Innovatsiya Jurnali, №4. 2021.
11. Yuldasheva, D. O'qituvchi shaxsi va ijodiy muhit yaratish omillari. Ta'lim Texnologiyalari, №2. 2021.
12. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 12-martdagi "Ta'lim tizimini raqamlashtirish to'g'risida"gi qarori.

